

УДК 343.2/7

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2025-1.34>**Телефанко Б. М.,**кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри права*Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького*

ORCID: 0000-0002-4682-3622

**РИЗИКИ ВЧИНЕННЯ РЕЦИДИВУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ****RISKS OF RECIDIVISM OF CRIMINAL OFFENSES BY THOSE SENTENCED
TO PROBATION SUPERVISION**

Ризик вчинення рецидиву кримінальних правопорушень є актуальною проблемою не лише нашої держави, а й усього сучасного світу. При правильній профілактичній роботі у злочинців більше шансів покінчити зі своїм кримінальним минулим. Тому мова повинна йти про пошук нових ефективних заходів зниження рівня рецидиву злочинів. Вимоги євроінтеграційних процесів в Україні створюють належні умови для приведення у відповідність до сучасних європейських стандартів та принципів й сферу виконання і відбування кримінальних покарань. Це й зумовило впровадження такого нового покарання щодо запобігання рецидиву злочинів, як пробаційний нагляд. 28 березня 2024 року вступив в дію Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану», який був підписаний Президентом України 23 серпня 2023 року. Відповідно до цього Закону внесено зміни до Кримінального кодексу України, а саме передбачено новий вид основного покарання – пробаційний нагляд.

На пробаційний нагляд покладаються великі сподівання, тому що його пов'язують із гуманізацією кримінального законодавства, диференціацією відповідальності в залежності від тяжкості вчинених злочинів, особистості злочинця і як наслідок, запобігання та зменшення ризику рецидиву кримінальних правопорушень. Відповідно до ст. 59-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) покарання у виді пробаційного нагляду полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства. Питання про рецидив злочинів і, зокрема, постпенітенціарний рецидив – одне з найважливіших питань кримінального права. Воно знаходиться в центрі уваги не тільки спеціалістів галузі права, а й інших вчених: педагогів, психологів. Завдяки цьому створено можливість звільнення засудженого від відбування покарання в місцях позбавлення волі за умови його виправлення і ресоціалізації без ізоляції від суспільства. Однак у процесі здійснення контролю органами служби пробації за особами засудженими до цього покарання вже виникають проблемні питання.

Ключові слова: покарання, пробаційний нагляд, ризики рецидиву, орган з питань пробації, засуджений, ухилення від відбування покарання.

The risk of recidivism is an urgent problem not only of our country, but also of the entire modern world. With proper preventive work, criminals have a better chance of ending their criminal past. Therefore, it should be about finding new effective measures to reduce the level of recidivism. The requirements of European integration processes in Ukraine create appropriate conditions for bringing the scope of execution and serving of criminal punishments into line with modern European standards and principles. This led to the introduction of such a new punishment for the prevention of recidivism as probation supervision. On March 28, 2024, the Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine and other legislative acts of Ukraine on improving the types of criminal punishments under martial law" entered into force, which was signed by the President of Ukraine on August 23, 2023. In accordance with this Law, amendments were made to the Criminal Code of Ukraine, namely, a new type of basic punishment – probation supervision.

High expectations are placed on probation supervision, because it is associated with the humanization of criminal legislation, the differentiation of responsibility depending on the severity of the crimes committed, the personality of the criminal and, as a result, the prevention and reduction of the risk of recidivism of criminal offenses. According to Art. 59-1 of the Criminal Code of Ukraine, punishment in the form of probationary supervision consists in limiting the rights and freedoms of the convicted person, defined by law and established by the court verdict, with the use of supervisory and social-educational measures without isolation from society. The issue of recidivism and, in particular, post-penitentiary recidivism is one of the most important issues of criminal law. It is in the center of attention not only of specialists in the field of law, but also of other scientists: teachers, psychologists. Thanks to this, it is possible to release the convict from serving his sentence

in places of deprivation of liberty, provided that he is corrected and resocialized without isolation from society. However, problematic issues are already arising in the process of control by the probation service authorities over persons sentenced to this punishment.

Key words: *punishment, probation supervision, risks of recidivism, probation authority, convict, evasion of punishment.*

Питаннями інституту пробації в кримінальному праві, а також становлення уповноважених органів служби пробації були присвячені праці таких вчених як Беци О., Дрьоміна В., Крилова Н., Сидоренко Н., Ткача Т., Хавронюка М., Шаблістою В. та інших. Однак питання покарання у виді пробаційного нагляду, ризиків вчинення рецидиву кримінальних правопорушень ще не достатньо досліджені. Дослідження спрямоване на вивчення ризиків вчинення рецидиву кримінальних правопорушень при покаранні у виді пробаційного нагляду, а також гуманізації кримінально-правової відповідальності злочинців. Рецидив кримінальних правопорушень – доволі поширене явище в структурі і динаміці злочинності. Майже кожен другий засуджений вчинив не один, а два і більше злочинів або раніше засуджувався за вчинення злочину. Рецидивіст, вчинивши раніше злочин, не корегує свою антисоціальну поведінку і демонструє стійкі установки не прийняття встановлених у суспільстві правил соціальної комунікації, знову вчиняє злочин. В середньому кожний третій злочин вчинюється особою, яка раніше вже була засуджена [1, с. 263-264].

Справедливість покарання як принцип його призначення полягає насамперед у тому, що воно має відповідати загальнолюдським, моральним цінностям суспільства, переконувати громадян у правильності судової політики. У ст. 414 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) вказано, що призначене судом покарання визнається невідповідним тяжкості злочину та особі засудженого, якщо за своїм розміром воно є явно несправедливим як внаслідок м'якості, так і суворості покарання [2]. Тому гуманізація кримінально-правової відповідальності має враховувати інтереси суспільства, держави і потерпілого. Протидія ризику рецидиву кримінальних правопорушень є актуальною проблемою не лише нашої держави, а й усього сучасного світу. При правильній профілактичній роботі у злочинців більше шансів покінчити зі своїм кримінальним минулим. І мова йде про пошук нових ефективних заходів зниження рівня рецидивної злочинності. Власне вимоги євроінтеграційних процесів в Україні створюють належні умови для приведення у відповідність до сучасних європейських стандартів та принципів й сферу виконання і відбування кримінальних покарань.

Протидія злочинності є системою державних і громадських заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію детермінант злочинності та корекцію поведінки осіб, схильних до

правопорушень. Поряд з цим важливе значення мають і спеціальні заходи запобігання тим чи іншим кримінальним правопорушенням заходи, які застосовуються правоохоронними органами та громадськими організаціями. Пробаційний нагляд виконується без ізоляції від суспільства, але з покладанням низки обов'язків на засудженого, за невиконання яких може наставити кримінальна відповідальність. Стаття 389 КК України встановлює кримінальну відповідальність за ухилення засудженого від відбування покарання у виді пробаційного нагляду і встановлює покарання у виді обмеження волі на строк до трьох років.

Строк покарання у виді пробаційного нагляду починає відлік з дня взяття засудженого на облік уповноваженим органом служби пробації. Правову основу діяльності органу пробації становлять Конституція України, Кримінальний кодекс, Кримінальний процесуальний кодекс, Кримінально-виконавчий кодекс України, Закон про пробацію та інші закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. При цьому до цього строку зараховується час попереднього взяття під варту або домашнього арешту. Після завершення пробаційного нагляду і виконанням особою покладених обов'язків у засудженої особи виникає стан судимості, який триває протягом року і погашається якщо в цей період вона не вчинить нового кримінального правопорушення. Пробаційний нагляд як вид основного покарання є заміною арешту в багатьох санкціях (понад 140 статей) Кримінального кодексу України. Необхідність запровадити пробаційний нагляд як новий і основний вид кримінального покарання ініціатори законодавчої ініціативи обґрунтували тим, що в умовах воєнного стану варто оптимізувати слідчі ізолятори, зокрема, шляхом збільшення місць за рахунок ліквідації арештних домів, зокрема й для утримання військовополонених. У таких випадках обмеження волі та арешт як види покарань втрачають своє кримінально-правове та соціальне призначення і потребують значної фінансової затратності [3]. Тут варто вказати, що арештні доми в Державній кримінально-виконавчій службі України так і не були побудовані і їх роль виконували слідчі ізолятори, а це означає, що вони були перевантажені. Кількість осіб засуджених до покарання у виді арешту перевищувала кількість місць для них у слідчих ізоляторах. Думається, що з прийняттям змін до кримінального законодавства, а саме запровадження нового виду покарання – пробаційного нагляду сприятиме гума-

нізації пенітенціарної системи та розширенню можливостей для виправлення засуджених без ізоляції від суспільства та економії коштів у пенітенціарній службі. Нетяжкі злочини каратимуть пробацийним наглядом. При цьому він є одним із основних видів покарання, на рівні з обмеженням чи позбавленням волі, але водночас буде їхньою альтернативою. Автор погоджується з О. Шевцовим, що покарання у виді пробацийного нагляду є прогресивною новелою та кроком до гуманізації покарань за нетяжкі кримінальні правопорушення [4].

Строк відбування покарання починається з моменту постановки засудженого на облік органом з питань пробациї. При невиконанні засудженим покладених на нього обов'язків, а також у разі вчинення адміністративного правопорушення, із засудженим проводиться індивідуальна профілактична бесіда та застосовується письмове попередження про притягнення до кримінальної відповідальності. Письмове попередження не застосовується, якщо покладений обов'язок не був виконаний з поважних причин. У разі ухилення засудженого від прибуття за викликом уповноваженого органу з питань пробациї письмове попередження вважається винесеним, якщо його направлено через Національного оператора поштового зв'язку або вручено в інший спосіб та отримано підтвердження про його вручення. Ухиленням від відбування покарання у виді пробацийного нагляду є систематичне невиконання засудженим обов'язків, покладених на них законом і судом, або систематичне вчинення адміністративних правопорушень (три і більше) [5]. Наслідком ухилення засудженого від відбування покарання у виді пробацийного нагляду є направлення уповноваженим органом з питань пробациї відповідних матеріалів до органів Національної поліції для вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності відповідно до статті 389 КК України. Пробацийний нагляд – шанс для виправлення засуджених. Одним з найважливіших аргументів на користь сказаного є додаткові можливості для виправлення засуджених. Особа, яка порушила порядок виконання цього виду покарання, буде відповідальна за свої дії, одночасно не відчуваючи дискомфорту від ізоляції від суспільства. Це дозволяє збільшити шанси на повернення правопорушників до суспільства зі зміцненим почуттям відповідальності та здатності до самоконтролю [5]. Тепер покарання у виді арешту (ст. 60 КК України) буде стосуватися тільки засуджених військовослужбовців.

Покарання у виді пробацийного нагляду має схожість із застосуванням судом звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України). В. Остапук зазначив, що сфера застосування статті 75 КК України є більш широкою, оскільки вона поширюється і на тяжкі злочини. Крім цього між ними є різниця щодо

обов'язковості призначення, обсягу та правових наслідків їх невиконання. Також є відмінності між обов'язками, які суд покладає на засудженого при призначенні покарання у виді пробацийного нагляду та при звільненні від відбування покарання з випробуванням. Крім того, В. Остапук наголосив на різниці в настанні правових наслідків у випадку порушення умов звільнення від відбування покарання з випробуванням та виконання покарання у виді пробацийного нагляду. У разі невиконання обов'язків, покладених на засудженого до пробацийного нагляду, наслідком може бути обмеження волі на строк до трьох років (ч. 3 ст. 389 КК України). Відповідно до ч. 3 ст. 61 КК України обмеження волі не застосовується до певних категорій осіб (неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до осіб з інвалідністю першої і другої груп) [6]. Відповідно, виникає питання щодо призначення покарання їм у разі ухилення від пробацийного нагляду, бо це покарання у виді пробацийного нагляду може просто сприяти безкарності засуджених і як спосіб уникнути суворой кримінальної відповідальності. Треба пам'ятати, що будь-яка дисципліна тримається також і на покаранні, тільки покарання має бути обґрунтованим. Тому, на думку автора необхідно внести зміни до ч.3 ст. 389 КК України і доповнити таким чином: «Ухилення засудженого від відбування покарання у виді пробацийного нагляду – карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк».

Особа, засуджена до пробацийного нагляду, згідно з ст.59-1 КК України зобов'язана узгоджувати всі дії з уповноваженим органом з питань пробациї: повідомляти про зміну свого місця проживання, роботи або навчання, не виїжджати за межі України без відповідного погодження та періодично з'являтися для реєстрації. Додатково судом можуть бути передбачені й інші обов'язки для засудженого: використання електронного засобу контролю і нагляду, проживання за вказаною у рішенні суду адресою, дотримання встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля, працевлаштування, виконання заходів, передбачених пробацийною програмою, чи проходження курсу лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

Впровадження змін до КК України, пов'язаних зі заміною арешту на пробацийний нагляд, може мати й негативні наслідки і це може сприяти ризику рецидиву кримінальних правопорушень. Цікавою є думка Врублевського Б. про те, що пробацийний нагляд не є універсальним

засобом покарання. Іноді цього може бути недостатньо для запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень, а також для ефективного впливу на поведінку правопорушника. У деяких випадках засуджені можуть вийти з-під контролю і порушити умови пробаційного нагляду. Наприклад, якщо на засудженого судом додатково покладено обмеження спілкування із певними особами, то як контролювати, що він дійсно буде дотримуватись цього? Це може призвести до того, що деякі правопорушники не дотримуватимуться умов пробаційного нагляду, що порушуватиме закон та загрожуватиме безпеці громадськості [7]. Необхідно зазначити, що органи служби пробації ще недостатньо розвинені і це може створювати проблеми зі здійсненням контролю за засудженими до покарання у виді пробаційного нагляду. Тому необхідно забезпечувати службу пробації кваліфікованими працівниками, а саме педагогами, юристами та іншими які будуть кваліфіковано здійснювати пробаційний нагляд.

Ураховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що процес впровадження нового покарання у виді пробаційного нагляду в Україні є надзвичайно важливим і актуальним кроком на шляху до євроінтеграції та подальшого розвитку і реформування суспільства. Ідея виправлення та ресоціалізації засуджених за рахунок інтеграції їх у суспільство та збереження соціальних зв'язків завжди буде актуальною і дає шанси на зменшення ризику рецидиву кримінальних правопорушень. Для цього необхідно внести зміни до ч.3 ст. 389 КК України і доповнити таким чином: «Ухилення засудженого від відбування покарання у виді пробаційного нагляду – карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк». Покарання у виді пробаційного нагляду є прогресивною новелою і дає шанс для виправлення засуджених за нетяжкі кримінальні правопорушення. Подальші дослідження у цьому напрямку є необхідними і перспективними.

Список використаних джерел:

1. Борисов В.І., Тацій В.Я., Тютюгін В.І. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. 528 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.12.2024).
3. Ющик О. Пробаційний нагляд – новий вид кримінального покарання. URL: <https://law.chnu.edu.ua/probatsiyniy-nahliad-novyi-vyd-kryminalnoho-pokarannia/> (дата звернення: 10.12.2024).
4. Олександр Шевцов, адвокат з кримінальної практики ЮК "Ріяко та партнери", проаналізував законодавчий акт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/222662_probatsyniy-naglyad-za-krimnaln-pravoporushennya-shcho-peredbacheno-novim-zakonom (дата звернення: 15.12.2024).
5. Що таке пробаційний нагляд – пояснює Міністерство юстиції . URL: <https://court.gov.ua/archive/1589020/> (дата звернення: 22.12.2024).
6. Остапук В. Суддя ВС висвітлив окремі питання, пов'язані із запровадженням пробаційного нагляду як нового виду покарання. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1598548/> (дата звернення: 22.12.2024).
7. Врублевський Б. Позитиви і ризики заміни арешту на пробаційний нагляд. URL: <https://zib.com.ua/ua/155950.html> (дата звернення: 24.12.2024).